

NO. XV / 2012

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

Vehbi Koç Vakfı
Suna - İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi
Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74
Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Sayı: XV - 2012

Sabibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM

Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK

Yapım: Zero Prodüksyon Ltd., İstanbul

Abdullah Sokak No. 17

Taksim 34433 İstanbul

Tel: +90 212 244 75 21 Faks: +90 212 244 32 09

Baskı: MAS Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mh. Soğuksu Cd. No: 3 Kağıthane - İstanbul

Tel: +90 212 294 10 00 info@masmat.com.tr Sertifika No: 12055

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Hâluk ABBASOĞLU	Max KUNZE
Ara ALTUN	Thomas MARKSTEINER (†)
Oluş ARIK	Wolfram MARTINI
Cevdet BAYBURTLUOĞLU	Göntül ÖNEY
Jürgen BORCHHARDT	Mehmet ÖZSAIT
Jacques Des COURTILS	Urs PESCHLOW
Vedat ÇELGİN	Scott REDFORD
Nevzat ÇEVİK	Denis ROUSSET
İnci DELEMEN	Martin Ferguson SMITH
Bekir DENİZ	Oğuz TEKİN
Refik DURU	Gülsün UMURTAK
Serra DURUGÖNÜL	Burhan VARKIVANÇ
Hansgerd HELLENKEMPER	Michael WÖRRLE
Frank KOLB	Martin ZIMMERMAN

Adalya, **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) ve
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) and
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA
Remziye BOYRAZ SEYHAN
Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU
Mark WILSON

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

ISSN 1301-2746

İçindekiler

İşin Yalçınkaya – Kadriye Özçelik	
<i>Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi</i>	1
Tarkan Kahya	
<i>The Rock-cut Tomb on the Düver Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interactions</i>	13
Hatice Pamir – İnanç Yamaç	
<i>Antiokheia ad Orontes Suyolları</i>	33
Hamdi Şahin	
<i>Korykion Antron'daki Tapınak Zeus Tapınağı midir?</i>	65
Filiz Dönmez-Öztürk	
<i>Ordo Senatoriusa Mensup Lykialıların Prosopografiyası</i>	81
Julian Bennett	
<i>The Garrison of Cilicia during the Principate</i>	115
Ümit Aydınoğlu	
<i>Kanytella Nekropolisi: Yeni Buluntular Işığında Bir Değerlendirme</i>	129
Senem Özden-Gerçeker	
<i>Two Italian Sigillata Fragments from Perge</i>	159
Mehmet Özsait – Guy Labarre – Nesrin Özsait – İlhan Güceren	
<i>Sites et statuts des communautés en Pisidie: l'exemple des Hadrianoi et des Moulasseis</i>	171
Aliye Erol-Özdizbay	
<i>Perge Sikkelerinde Agonistik Ödül Taçları</i>	203
Özgür Turak	
<i>An Attic-Type Dionysiac Sarcophagus from Perge</i>	223
Ayşe Aydın	
<i>Dağlık Kilikia'da Yeni Kesfedilen Merkezi Planlı Yapılarla İki Örnek: Küstülli-Felicek ve Hisar'daki Tetrakonkhos Planlı Yapılar</i>	247
Georges Kiourtzian	
<i>Selçukluları Beklerken: 1199'un Küçük Asya'sında Alanya Surlarından Bir Yazıt</i>	265
Nida Naycı	
<i>Integrated Management Policies in Archaeological Sites and the Involvement of Local People: Proposals for the Ancient Olba Territorium, Mersin</i>	275

Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi

İşin YALÇINKAYA – Kadriye ÖZCELİK*

Giriş

Türkiye'nin içinde bulunduğu geniş coğrafya, Asya ve Avrupa'nın tam birleştiği noktada ve Levant koridoru bağlantısıyla Afrika kapısında bulunmaktadır. Anadolu'nun Paleolitik ve Epi-paleolitik geçmişi, daha geç dönemlere oranla çok iyi bilinmemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin büyük bir kısmını oluşturan ve Levant ile Avrupa arasında bulunan Anadolu, Paleolitik'in Eski Dünya'ya doğru yayılmasının anlaşılması sırasında ayrıcalıklı bir coğrafyadır. Anadolu'da gelişen en eski uygarlıklar, kültürel açıdan, henüz çok iyi bilinmeyen bir süreçce göre, ilk avcı-toplayıcıların Avrupa ve Batı Asya'ya doğru yayılımını ve son avcı-toplayıcıların ilk tarıma geçişini aydınlatmaya olanak sağlamaktadır.

Anadolu'nun *Pleistosen* ortamının yeniden canlandırılmasına gelince, elimizdeki veriler ne yazık ki yetersiz, araştırmalar ise başlangıç aşamasındadır. Oysa, bilindiği gibi ekolojik değerlendirmeler, kültürel evrimin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Herşeye rağmen, eski, yeni ya da hala devam etmekte olan araştırmalar sayesinde sahip olduğumuz verilere dayanarak, Orta Paleolitik için aktüel bilgilerimizin bir bilançosunu sunmak olanaklı görülmektedir. Hiç kuşkusuz ki bu kısa bilanço, geniş Anadolu topraklarındaki Orta Paleolitik'in gerçek zenginliğini tam olarak yansıtma yetersiz kalacaktır.

Bu makalede, *Mousterien* endüstrilerin tekno-tipolojik gelişimi ve *Neanderthal* insana ait kemik kalıntılarının varlığıyla, Anadolu Orta Paleolitik kronolojisinin kurulmasına olanak veren ve anahtar bir rol üstlenen Karain Mağarası üzerinde yoğunlaşmıştır.

Orta Paleolitik Açık Hava Yerleşimleri ve Kaletepe Deresi 3

Anadolu'da *Mousterien*'e ait hiçbir konut kalıntısına rastlanmamıştır. Bu döneme ait çok sayıda açık hava sitinin varlığına karşın bu kalıntıların yokluğu, elverişsiz korunma koşullarına bağlı gibi görülmektedir.

* Prof. Dr. İşin Yalçinkaya, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi. E-posta: ykaya@humanity.ankara.edu.tr

Dr. Kadriye Özcelik, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye-Ankara. E-posta: kozcelik@ankara.edu.tr

Gaziantep'te Dülük, Tilbaşar, Zıramba, Oğuzeli, Nizip, Topraklık; Hatay'da Altınözü, Şenköy, Harmanyeri ve Gölyeri¹; Adıyaman'da Pirun, Pınarbaşı ve Şehremuz Tepesi (Samsat)² sitleri; Batman'da Sincanlı, Okcu, Büyükbuziya, Nevala Denik; Bingöl'de Çavuşlar; Şanlıurfa'da Gölbaşı, Surtepe ve Birecik 5a siti³; Elazığ'da Enerli ve Kaşpinar (Pağnik)⁴; Malatya'da Kuruçay; Antalya'da Kocapınar (Ayvasıl)⁵, Arpaburnu Tepesi⁶ ve fosil gölü çevreleyen sitler; Niğde'de Kaletepe Deresi 3; Nevşehir'de Acıgöl, Suvermez; Ankara'da Etiyokuşu, Gavurkale, Ergazi, Keçiören, İlhançayı, Çeçtepe, Şerefli Koçhisar; Çanakkale'de Taşlıtarla ve Karadeniz kıyı şeridi üzerinde Domuzdere, Ağaçlı kumluğu, Gümüşdere ve Kefken⁷ gibi bazı sitler Orta Paleolitik endüstriler vermektedir. Bu endüstriler *Mousterien* kültürü bağlanmaktadır⁸.

Bu sitlerin büyük çoğunluğu su kaynakları ve hammadde yataklarına yakın alanlarda bulunmaktadır. Kaletepe Deresi 3 dışındaki diğer açık hava sitleri erozyon ya da insan aktiviteleri nedeniyle oldukça tahrip olmuşlardır. Yontmataş buluntuların bugün elimize geçiyor olması da bu tahribatın sonucudur.

Kaletepe Deresi 3, Anadolu'da *Mousterien* yerleşimlerin tabakalaşmış durumda ortaya çıktıığı tek yataktır. Bu Paleolitik sit, 2000 yılında Ludovic Slimak'ın yönettiği bir ekip tarafından Kaletepe Neolitik atölyelerini çevreleyen Paleolitik yerleşimlerin potansiyelini belirlemeye yönelik bir amaç çerçevesinde saptanmıştır.

Kaletepe Deresi 3, Kapadokya'da (Orta Anadolu), Göllü Dağ'ın doğu yamaçları üzerinde bir çataktı bulunmaktadır. Göllü Dağ, kalko-alkalin bir volkanıdır. Bu volkanın püskürmesi, Paleolitik ve daha sonra da Neolitik insanların hammmadde olarak kullandıkları obsidyeni oluşturan çok sayıdaki dış püskürügü üretmiştir.

Kaletepe Deresi 3'de 2001 yılında başlayan, takip eden yıllar süresince de devam eden kazılar, birbirlerine 15 metre mesafede olan Aşağı ve Yukarı Kesit olarak adlandırılan iki açımda gerçekleşmiştir⁹.

Kazılar, 30 m² kadar bir yüzey üzerinde 8 m. kalınlığında, Alt ve Orta Paleolitik'e bağlanan 19 arkeolojik seviyeyi içeren bir katlaşımın gün ışığınamasına olanak sağlamıştır. Orta Paleolitik ilk 4 seviyede açıga çıkmıştır. 160 ile 180 bin yılları arasına tarihlenen R1-R6 tefralarının stratigrafik olarak üstünde bulunan ilk iki seviye bu periyotdan daha gençdir. I. seviyede *levallois* yongalamanın varlığı ve birkaç kenar kazıcı gözlemlenmiştir. II. seviye stratigrafik olarak R1-R6'nın altında bulunmaktadır ve 180 bin yıldan daha eskidir. Bu seviye, üstteki silsileden daha önemli yerleşimler verir ve birçok işlem zincirinin birarada bulunmasıyla nitelenir¹⁰.

¹ Yalçınkaya v.d. 2000, 167-169.

² Yalçınkaya 1984, 19-20.

³ Taşkıran - Kartal 1999, 48.

⁴ Kökten 1976, 2.

⁵ Yalçınkaya 1986, 435; Minzoni-Déroche 1987.

⁶ Yalçınkaya 1996, 58.

⁷ Curtis - Özdoğan 2001, 78-84.

⁸ Yalçınkaya 1995a, 400-402.

⁹ Balkan-Athı v.d. 2006; Slimak v.d. 2005; Slimak 2006; Slimak 2007.

¹⁰ Slimak v.d. 2007, 257-258.

Orta Paleolitik Mağara Yerleşimleri

Anadolu'da *Homo erectus*ların aksine *Neanderthal*er genellikle mağaralarda yaşamış görülmektedir. *Homo erectus* izleri (Alt Paleolitik) içeren sadece tek bir mağaranın (Karain) bulunmasına karşın, Orta Paleolitik izleri stratigrafik bütünlüğü içinde barındıran birçok mağara bulunmaktadır: Antalya'da Karain; Hatay'da Kanal, Merdivenli, Tikalı, Assar; Kahraman Maraş'ta İkizin; Kars'ta Kurbanaga; Elazığ'da Külliününini; Batman'da Malaliki ve Solteni mağaraları¹¹.

Hatay'da Samandağ İlçesi'ndeki dağ yamaçları üzerinde bulunan Tikalı ve Merdivenli ile Roma Dönemi'nde Titus Kanalı'nın yapımı sırasında oldukça tahrip olmuş olan Kanal mağaralarının *Mousterien* endüstrileri görece daha iyi incelenmiştir¹².

Bu mağaraların *Mousterien* endüstrileri; düzeltili parçaların azlığı, *levallois* uçların zenginliği, çekirdek ve taşimalıkların boyutları ve *Charentien*in olmayışı ile Karain'in *Mousterien* endüstrilerinden farklıdır. Karain'dekilerin aksine olan bu nitelikler onları Levant *Mousterien*ine daha yaklaşır gibi görünmektedir¹³. Bu da *Mousterien* insanların Eski Dünya'daki kültürel ilişki problemlerini ortaya çıkarmaktadır.

Karain Mağarası Orta Paleolitik Yerleşimleri

Mousterien kalıntıları içeren mağaralar arasında bulunan ve kültürel evrimleşme, *Pleistosen* ekolojisi ve *Neanderthal* insanı hakkında önemli bilgiler veren Karain Mağarası, Anadolu'daki Orta Paleolitik'in en uzun katlaşımını içermektedir. Karain Mağarası 1946 yılında Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten tarafından bulunmuştur. Yine kendisi tarafından 1973 yılına kadar çeşitli aralıklarla kazılmıştır¹⁴. 1985 yılında Prof. Dr. I. Yalçınkaya tarafından yeniden başlatılan kazılar, günümüzde de devam etmektedir¹⁵.

Bir mağaralar kompleksini oluşturan Karain, Akdeniz Bölgesi'nde Yağca Köyü'nün yakınında, Antalya'nın 31 km. kuzeýbatısında bulunmaktadır. Mağara, *Kretase* Dönemi kalkerlerinden oluşmuş olan Katran Dağı içinde, dağ oluşumları sırasında yükselen bulunan Anti-Toros zincirinin yamaçlarında açılmıştır. Karain Mağarası, deniz yükselmelerinin kalıntısı olan geniş bir traverten ovasına hakim konumdadır. Ovadan 150 m., deniz seviyesinden ise 430-450 m. yüksekliktedir.

Kıyı falezlerinden itibaren uzanan ova, deniz seviyesinden 300 m. yüksekliktedir ve özellikle *Miosen* ve *Pliosen* boyunca şekillenmiştir. Pawlikowski başkanlığında yüzey araştırmalarının sonuçlarına göre ovada, *Pleistosen* süresince ve *Holosen* başlangıcında bir göl bulunuyordu¹⁶. Bu durum ise, Karain'in *Mousterien* seviyelerinden ele geçen su aygırı kemiklerinin varlığını açıklamaktadır.

Karain kompleksini oluşturan gözler, genellikle genişir. Kalsitik oluşumlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Karstik etkinliğin kuvvetli bir biçimde istediği açık olan bu bölgede su

¹¹ Yalçınkaya 1995a, 400-402.

¹² Şenyürek 1959; Şenyürek - Bostancı 1958a; Şenyürek - Bostancı 1958b.

¹³ Kuhn 2002, 203.

¹⁴ Kökten 1955; Kökten 1957; Kökten 1964.

¹⁵ Yalçınkaya 1987; Yalçınkaya 1988; Yalçınkaya 1998; Otte v.d., 1995a; Otte 1996; Otte 1998; Rink v.d. 1994.

¹⁶ Yalçınkaya 1995b, 11.

kaynakları sık ve çok aktiftir. Burada kalker o denli eriyebilir niteliktedir ki, bugün hala aşınma çok kuvvetlidir. Karbonatlı malzemenin çökeltisi hızlı ve yoğundur.

Kolaylık olması için her göze harflerle özel adlar verilmiştir: A, B, C, D, E, F ve G. Bu makalenin konusunu ise, günümüze kadar gerçekleştirilen kazılarla Orta Paleolik Dönem'e ait zengin buluntu topluluğu veren B ve özellikle de E gözü oluşturmaktadır.

Kompleksin dolgularının her gözde aynı kalınlıkta olmadığı görülür. Termoluminesans (TL) ve Elektron Spin Rezonans (ESR) tarihendirme yöntemleriyle elde edilen sonuçlara göre G.Ö. 60 bin-160 bin yılları arasında gelişen en uzun katlaşımı veren ve uzun ölçekli kültürel değişimleri görmemize olanak sağlayan en kalın dolgu E Gözü'ndedir.

Karain'in *Pleistosende* ayırcınlıklı bir çevrede ve yerleşim için elverişli bir coğrafyada bulunması *Neanderthal* insanı buraya çekmiş ve uzun süreli yerleşimlere neden olmuştur.

E Gözü'nde, en üstte I.1 jeolojik ünitesinin ilk 4 arkeolojik seviyesinden Epi-paleolitik materyal ele geçmiştir. *Mousterien* süresince biriken depolar E Gözü'nü hemen hemen tamamıyla doldurduğu için, depolarla tavan arasındaki boşluk, mağarayı Epi-paleolitik süresince iskan açısından elverişsiz kılmıştır. Bu dolma nedeniyle E Gözü'nün dolgusunun en üstteki ilk 4 arkeolojik seviyesi, B ve C gözlerinden akmiş olan buluntuları içermektedir.

Jeolojik ünite I.1'den (5.arkeolojik seviye) III.2'nin tabanına kadar uzanan silsile, en azından belirgin bir ısimma evresinin yaşamış olduğu önemli bir *Mousterien* endüstriyi içerir (Res. 1). "Karain tip" olarak adlandırılan *Mousterien*, *lineal* ve *recurrent levallois* yongalamanın (Res. 2) ve çok sayıdaki düzeltili aletin varlığı ile Zagros buluntularına yakınlık gösterir. Alt tipleri çok çeşitlilik gösteren kenar kazıcılar, aletler içindeki en baskın gruptur (Res. 3). Diğerlerine göre daha ender olan iki yüzden işlenmiş kenar kazıcılar, özenli bir şekilde işlenmişlerdir. Uçlar çok yoğun olarak bulunurlar (Res. 4). Bunlar arasında, uç bitiminde (distal kısım) küçük bir çontuk taşıyan bazı parçalar Karain'e özgüdür. Bu nedenle de "Karain Ucu" olarak adlandırılmışlardır (Res. 5). Çontuklu, dişlemeli (Res. 6), taş delgi ve diskler endüstri yelpazesini oluşturan diğer parçalardır. "Karain tip *Mousterien*" grupta, özellikle disklerin zenginliği dikkat çekmektedir (Res. 7).

Hammadde çeşitliliği çok belirgindir. Büyük *levallois* yongalar ve hazırlanmış aletler uzak kökenli olan kaliteli çakmaktaşlarından; aletlerin büyük bir kısmı ile yongalamanın mağara içinde yapılmış olduğunu kanıtlayan üretim artıkları ise yerel radyolaritten üretilmiştir.

Yontmataş endüstri grubu içinde yaprak biçimli parça (*pieces foliacees*) (Res. 8) gibi ender bulunan aletler Balkanlarla olan ilişkileri yansıtır. Yongalama modelleri ise Zagrosla olan ilişkileri kurmaya olanak verir. Buna karşın Karain endüstrisi ile Levant endüstrileri arasındaki ilişkiler belirgin değildir¹⁷. "Karain tip *Mousterien*"in altında bulunan ve kullanılan teknik yöntemlerin köklü bir şekilde değiştiği gözlemlenen III.3 ve III.4 jeolojik ünitelerinde *levallois* teknik kaybolmuştur. *Charentien* karakterler ise oldukça baskın hale gelmiştir. Bu grup, yeniden ısiman ve nemli bir evrede gelişmiştir (Res. 1). Hammadde olarak yine yerel radyolaritler kullanılmıştır. Bu evre süresince, aletlerin mağarada üretildiklerini ve yoğun olarak kullandıklarını kanıtlayan rötuş artıklarının bolluğu gözlemlenmektedir. Alet topluluğu, basamak pulcuklu düzeltilerle şekillendirilmiş basit, yöneseñ ve yatay kenar kazıcılarından oluşur (Res. 9).

¹⁷ Yalçınkaya v.d. 1992, 114-121; Yalçınkaya v.d. 1993, 104; Otte v.d., 1995b, 296-297.

III.5-IV.5 jeolojik üniteleri, artık *levallois* teknığının uygulanmadığı, dişlemeli *Proto-charentien* buluntular vermiştir. Bu topluluk yine, karstik etkinliğin kuvvetli olduğu ve ne min arttığı bir evrede gelişmiştir (Res. 1). Bu evrede yongalama, üst seviyelerdekine oranla oldukça irdidir. Alet grubu genellikle dişlemelilerden oluşur (Res. 10).

E Gözü'nün Orta Paleolitik katlaşımı, rastlantısal, düzensiz yongalı bir topluluktan, oldukça hazırlık gösteren yongalı bir teknolojik topluluğa geçişini yansıtması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Karain E'deki *Charentien* endüstri genel görünümüyle Levant'ın bilinen *Mousterien* gruplarından belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.

Karain B Gözü'nde ise, E Gözü'ne oranla oldukça sınırlı bir alanda kazı yapılmasına rağmen, P IV ve P XI. jeolojik üniteler arasında Orta Paleolitik'in çeşitli kültürel aşamalarının varlığı netleşmiştir. P IV-P VII jeolojik ünitelerine ait buluntular, "Karain tip *Mousterien*" geleneğin varlığını ortaya koymustur. Buluntular arasında; disk ve *levallois* çekirdekler, kenar kazıcılar, erken aşamalarda uzun ve basık *Mousterien* uçlar yer almaktadır. B Gözü'nün P VIII-P XI. jeolojik üniteleri ise şekilsiz çekirdekler ile düzeltisiz yongalardan oluşan Orta Paleolitik'in eski bir kültürel aşamasını içerir. P IX ve P X'uncu ünitelerde ender olarak uç (*levallois* olan ya da olmayan), kenar kazıcı ve düzeltili yongalar saptanmıştır¹⁸. Devam eden kazı çalışmaları sayesinde, Karain B Gözü'nde, belki de E Gözü'nde olduğu gibi *Charentien*, hatta *Proto-charentien* endüstriler gün ışığına çıkacaktır.

Karain Mağarası'nın önünde bulunan fosil gölün çevresinde *Mousteriene* bağlanan birçok açık hava siti gün ışığına çıkarılmıştır. Karain insanları belki de, av etkinliklerini gerçekleştirmek ya da aletlerini üretecekleri hammadde kaynaklarına yakın alanlarda kamp kurmak amacıyla, geçici sürelerle bu alanlarda konaklamışlardır. Sığırtaş Beleni olarak adlandırılan bir hammadde kaynağı ve işlik yeri ile ovanın kuzey-batısında Kovanlık Köyü yakınlarındaki, "Karain tip *Mousterien*" bir endüstriyi veren Arpaburnu Tepesi sitinin gün ışığına çıkarılması; yine, Karain'de Orta Paleolitik'e ait zengin fauna içinde gergedan ve su aygırı gibi büyük memeli kemiklerinin varlığı bu durumu doğrular görünümektedir.

Anadolu'da, *Neanderthal* insana ait iskelet ve diş kalıntıları veren tek mağara Karain'dir¹⁹. Bu kalıntılar gerek Kökten'in eski kazıları, gerekse son kazılar sırasında ele geçmiştir. Kökten 1960 yılları sonunda ilk insan dişlerini E Gözü'nde bulmuştur. 1986'dan itibaren bir seri insan dişi, bir mandibula parçası, omurlar, bir kol kemiği ile parmak kemikleri Yalçınkaya başkanlığındaki kazılarla ortaya konmuştur. Bazı dişler 40 bin yıl öncesine yaşlandırılmış olan seviyelerden ele geçmiştir. Oysa diğer kalıntılar ve birkaç diş 125 bin yıldan daha eski olabilecek olan III. 2 ve III. 4 jeolojik ünitelerinde bulunmuştur.

¹⁸ Yalçınkaya v.d. 2006, 548.

¹⁹ Otte v.d. 1998, 428-429; Bayón 1988, 482-484.

Sonuç

Sonuç olarak Orta Paleolitik katlaşımını ve kültürel evrimleşmesini en iyi ve en ayrıntılı biçimde veren Karain Mağarası (E Gözü), Paleolitik Çağ'ın bu evresi açısından anahtar bir mağara olma özelliği göstermektedir. Karain'in verileri sayesinde, Anadolu Orta Paleolitik'i için ilk kez bir kronolojik çerçeve oluşturulmuştur. Bundan böyle bulunmuş ve bulunacak olan merkezler ve endüstrileri, kurulmuş olan bu çerçeve içine yerleştirilecek ve böylece Anadolu Orta Paleolitik kronolojisi tüm yönleriyle aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

Ayrıca, Türk-Fransız işbirliği çerçevesinde üzerinde çalışılmakta olan *Neanderthal* kalıntılarının sonuca bağlanması, bilgilerimize yeni boyutlar kazandıracak ve Avrupa ile Asya *Neanderthalleri* arasındaki bağıntılar ortaya konulabilecektir.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Balkan-Atlı v.d. 2006 N. Balkan-Atlı – N. L. Slimak – F. Açıkgöz, "Kömürçü-Kaletepe", KST 27.II (2006) 383-390.
- Curtis – Özdoğan 2001 R. Curtis – M. Özdoğan, "The Palaeolithic of the Bosphorus Region, NW Turkey", Journal of Field Archaeology 28.1-2, 2001, 69-92.
- Kökten 1955 İ. K. Kökten, "Antalya'da Karain Mağarasında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Toplu Bakış. Ein allgemeiner Überblick über die prähistorischen Forschungen in Karain - Höhle bei Antalya", Belleten XIX-75 (1955) 271-283, 284-286.
- Kökten 1957 İ. K. Kökten, "Antalya'da Karain Mağarasında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalarına Toplu Bir Bakış", TürkAD VII/1 (1957) 46-48.
- Kökten 1964 İ. K. Kökten, "Karain'in Türkiye Prehistoryasında Yeri", Türk Coğrafya Dergisi XVIII-XIX/22-23, 1964, 17-27.
- Kökten 1976 İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1972. Stone Age Explorations in the Keban Dam Lake Area, 1972", bk.: Keban Projesi 1972 Çalışmaları (1976) 1-18.
- Kuhn 2002 S. L. Kuhn, "Paleolithic Archaeology in Turkey", Evolutionary Anthropology 11, 2002, 198-210.
- Bayón 1988 L. Bayón, "La faune et les hommes au Paléolithique moyen de Karain", bk.: M. Otte (ed.), Anatolian Prehistory: at the Crossroads of the Two Worlds 2. ERAUL 85 (1988) 479-487.
- Minzoni-Déroche 1987 A. Minzoni-Déroche, "Kocapınar, site moustérien d'Anatolie", BSPF 84/9 (1987) 272-277.
- Otte 1995a M. Otte – I. Yalçınkaya – J. Kozłowski – O. Bar-Yosef – H. Taşkıran – P. Noiret, "Évolution Technique au Paléolithique Ancien de Karain (Turquie)", L'Anthropologie 99/4 (1995) 529-561.
- Otte 1995b M. Otte – I. Yalçınkaya – H. Taşkıran – J. Kozłowski – O. Bar-Yosef – P. Noiret, "The Anatolian Middle Paleolithic: New Research at Karain Cave", Journal of Anthropological Research 51/4, 1995, 287-299.
- Otte v.d. 1996 M. Otte – I. Yalçınkaya – J. Kozłowski – H. Taşkıran – O. Bar-Yosef, "Paléolithique Ancien de Karain (Turquie)", Anthropologie et Préhistoire 107, 1996, 149-156.
- Otte v.d. 1998 M. Otte – I. Yalçınkaya – J. Kozłowski – O. Bar-Yosef – I. López-Bayón – H. Taşkıran, "Long-Term Technical Evolution and Human Remains in the Anatolian Palaeolithic", Journal of Human Evolution 34, 1998, 413-431.
- Rink v.d. 1994 W. J. Rink – H. P. Schwarcz – R. Grün – I. Yalçınkaya – H. Taşkıran – M. Otte – H. Valladas – N. Mercier – O. Bar-Yosef – J. Kozłowski, "ESR dating of the last interglacial mousterian at Karain cave, southern Turkey", Journal of Archaeological Science 21, 1994, 839-849.
- Slimak v.d. 2005 L. Slimak – N. Balkan-Atlı – D. Binder – B. Dinçer, "Installations paléolithiques en Cappadoce. Etat des connaissances de cinq années de recherche sur les premiers peuplements humains en Anatolie centrale", Anatolia Antiqua XIII, 2005, 287-294.
- Slimak v.d. 2006 L. Slimak – S. Kuhn – N. Balkan-Atlı – D. Binder – B. Dinçer, "Kaletepe (Dere 3). Recherches sur les premiers peuplements d'Anatolie. La Campagne de 2005", Anatolia Antiqua XIV, 2006, 179-187.

- Slimak v.d. 2007 L. Slimak – S. Kuhn – N. Balkan-Atlı – D. Binder – M. Grenet – B. Dinçer, "Kaletepe Deresi 3: de l'Acheuléen au Moustérien en Anatolie Centrale", *Anatolia Antiqua XV*, 2007, 257-273.
- Şenyürek 1959 M. S. Şenyürek, "Tikalı mağaranın paleolitik endüstrisine dair bir not. A note on the paleolithic industry of the Plugged cave", *Belleten XXIII-89* (1959) 9-26; 27-44 Pl. I-XIV.
- Şenyürek 1958a M. S. Şenyürek – E. Y. Bostancı, "Hatay vilayetinde prehistorya araştırmaları. Prehistoric Researches in the Hatay Province", *Belleten XXII-86* (1958) 147-156; 157-166 Pl. I-IX.
- Şenyürek 1958b M. S. Şenyürek – E. Y. Bostancı, "Hatay vilayetinin paleolitik kültürleri. The palaeolithic cultures of the Hatay Province", *Belleten XXII-86* (1958) 171-190; 191-210 Pl. I-XIV.
- Taşkıran – Kartal 1999 H. Taşkıran – M. Kartal, "Karkamış Baraj Gölü alanında yapılan Paleolitik Çağ yüzey araştırması", *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları. Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1998*, TAÇDAM (1999) 45-55.
- Yalçınkaya 1984 I. Yalçınkaya, "Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları, 1982", AST I (1984) 13-20.
- Yalçınkaya 1986 I. Yalçınkaya, "Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları", KST III (1986) 429-447.
- Yalçınkaya 1987 I. Yalçınkaya, "1985 yılı Karain Kazıları", KST VIII.I (1987) 21-37.
- Yalçınkaya 1988 I. Yalçınkaya, "Résultats récents des fouilles à Karain en Anatolie", bk.: J. K. Kozlowski (ed.), *L'Homme de Néandertal 8, La Mutation*, ERAUL 35 (1988) 257-271.
- Yalçınkaya 1995a I. Yalçınkaya, "Thoughts on Levallois Technique in Anatolia", bk.: H. Dibble – O. Bar-Yosef (ed.), *Definition and Interpretation of Levallois Technology* (1995) 399-412.
- Yalçınkaya 1995b I. Yalçınkaya, "Karain Kazıları, 1993", KST XVI.I (1995) 1-25.
- Yalçınkaya 1996 I. Yalçınkaya, "Karain Kazıları, 1994", KST XVII.I (1996) 49-70.
- Yalçınkaya 1998 I. Yalçınkaya, "La Grotte Karain: généralités dans le contexte anatolien", *Préhistoire d'Anatolie. Genèse de deux mondes (Anatolian Prehistory. At the Crossroads of Two Worlds)* ERAUL 85 (1998) Vol. II, 453-461.
- Yalçınkaya v.d. 1992 I. Yalçınkaya – M. Otte – O. Bar-Yosef – J. Kozlowski – J. M. Leotard – H. Taşkıran, "Karain 1991, Recherches Paléolithiques En Turquie Du Sud, Rapport Provisoire", *Paléorient* 18.2, 1992, 109-122.
- Yalçınkaya v.d. 1993 I. Yalçınkaya – M. Otte – O. Bar-Yosef – J. Kozlowski – J. M. Leotard – H. Taşkıran, "The excavations at Karain cave, South-western Turkey: An interim report", bk.: D. L. Olszewski – H. L. Dibble (ed.), *The Paleolithic Prehistory of the Zagros-Taurus. University Museum Monograph 83* (1993) 101-117.
- Yalçınkaya v.d. 2000 I. Yalçınkaya – M. B. Kösem – K. Özçelik – C. M. Erek – M. Kartal, "1998 Yılı Yüzey Araştırmaları ve Hatay Paleolitiği", AST 17.2 (2000) 163-174.
- Yalçınkaya v.d. 2006 I. Yalçınkaya – H. Taşkıran – M. Kartal – K. Özçelik – M. B. Kösem – G. Kartal, "2005 Yılı Karain Mağarası Kazıları", KST 28.1 (2006) 539-558.

Abstract

Evaluation of the Anatolian Middle Paleolithic Period in Light of Cultural and Environmental Data from Karain Cave

This study presents an overall look at the Middle Paleolithic period in Anatolia in light of cultural and environmental data supplied by Karain Cave.

Middle Paleolithic industries have been discovered in many open-air sites along the Black Sea coast as well as in the provinces of Antalya, Gaziantep, Hatay, Adiyaman, Batman, Bingöl, Şanlıurfa, Elazığ, Malatya, Niğde, Nevşehir, Ankara, and Çanakkale. Mousterian settlements are found within a stratigraphic context only at Kaletepe Deresi 3 among these sites usually located in close proximity to water and raw material sources.

Some caves in Hatay, Kahramanmaraş, Kars, Elazığ and Batman contain traces of the Middle Paleolithic within their stratigraphic context. However, Karain Cave, situated near Antalya with its very favourable environmental conditions and geographic location, has presented a very long sequence of stratification for the Middle Paleolithic period in comparison with other caves.

Karain Cave is comprised of many chambers separated from each other with calcific formations. Chambers E and B contain remains of Middle Paleolithic cultures. Dates obtained through TL and ESR indicates 160.000 – 60.000 for the Middle Paleolithic of Karain E. The term “Karain Type Mousterian” is coined for industries whose tools are dominated by side-scrapers and points, and in which the Levallois technique is observed intensely between the geological levels I.1 – III.2. Other tools from this industrial group include perforators, discs, denticulated and notched pieces. The variety observed in raw materials is noteworthy. While large flakes and tools were knapped from quality flint of distant origins, knapping wastes and some tools were manufactured from local radiolarite.

Beneath “Karain Type Mousterian” are Charentian characters between the geological levels III.3 and III.4. Simple, convergent and transversal side-scrapers were shaped with stepped scaled retouches.

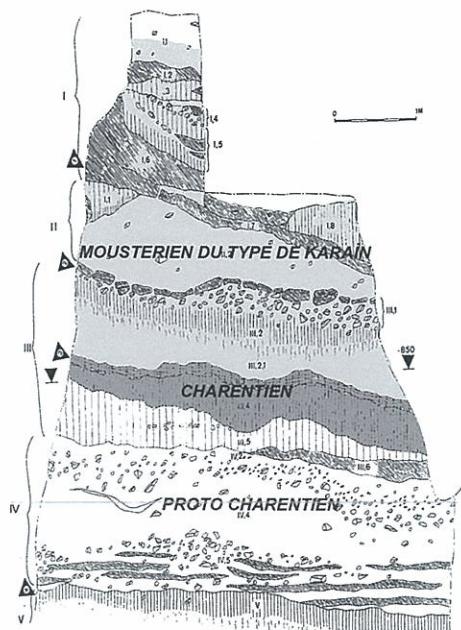
Between the geological levels of III.5 and IV.5 are mostly proto-Charentian or denticulated Charentian materials. The Levallois technique disappears entirely. The stone assemblage is comprised mostly of denticulated pieces.

Chamber E of Karain Cave contains not only three phased Middle Paleolithic industries but also the remains of bones and teeth belonging to a Neanderthal man who produced these industries.

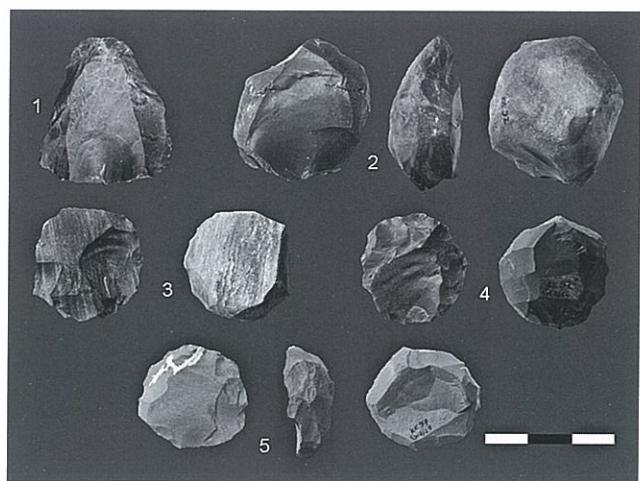
Although work was conducted only in a very limited area, Chamber B reveals clearly the presence of “Karain Type Mousterian”.

Consequently, with the techno-typological features and varieties of its industries in the stratigraphic sequence as well as the presence of skeletal remains of Neanderthal man, Karain Cave sets a privileged example that features a Middle Paleolithic chronology in Anatolia.

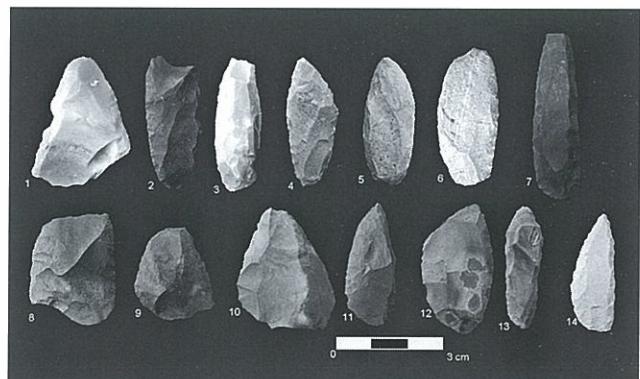

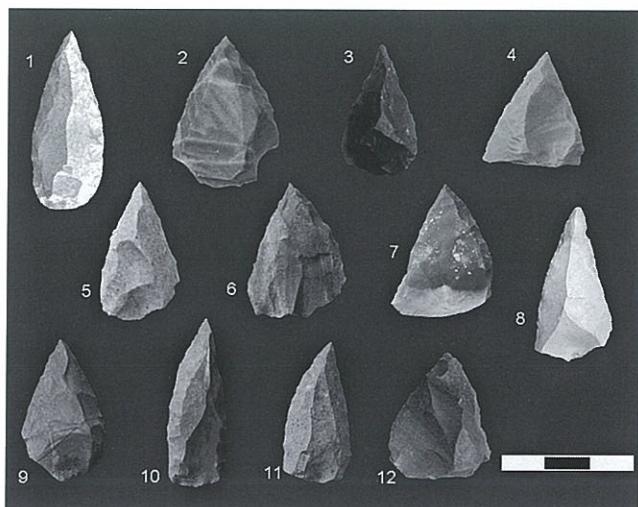
Res. 1 Karain E, ana dolgunun güney kesiti

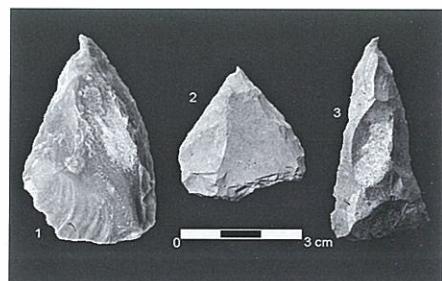
Res. 2 Karain E, *levallois* çekirdekler

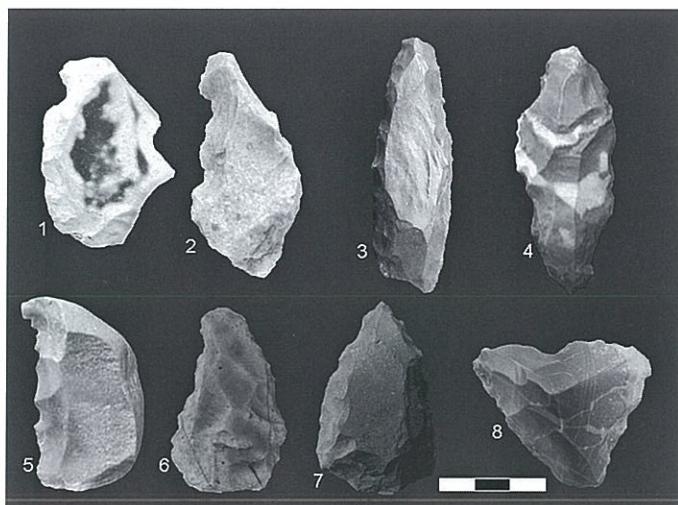
Res. 3 Karain E, kenar kazıcıclar

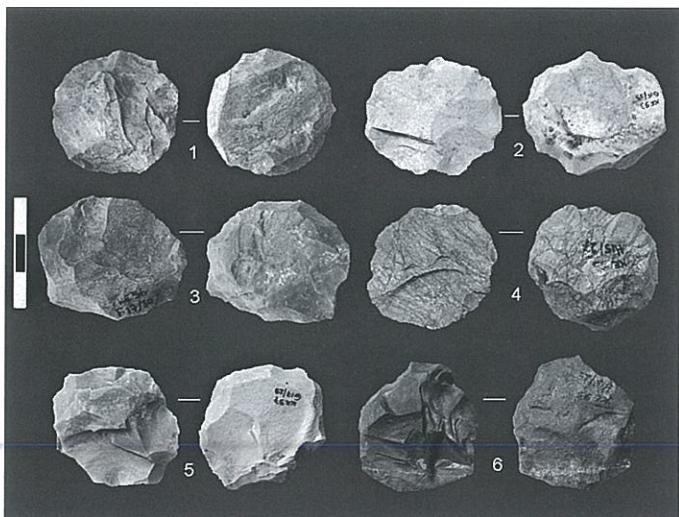
Res. 4 Karain E, uçlar

Res. 5 Karain E, Karain tip uçlar

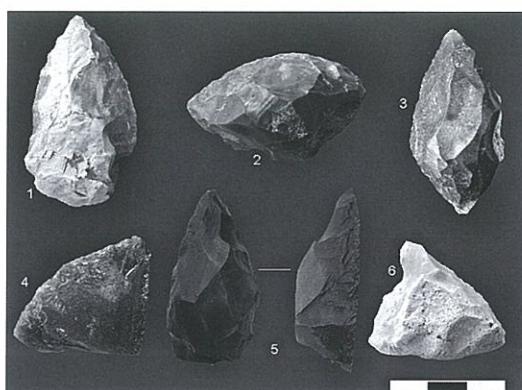
Res. 6
Karain E, çontuklu
ve dişlemeliler

Res. 7 Karain E, diskler

Res. 8 Karain E,
yaprak biçimli parça

Res. 9 Karain E, Charentien: kenar kazıcılar

Res. 10 Karain E, Proto-charentien: dişlemeli parça